

Ks. Władysław Bomba CM

MSZA ŚWIĘTA Z UDZIAŁEM DZIECI

Treść: Wstęp. — 1. Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci. — 2. Modlitwy eucharystyczne dla Mszy św. z udziałem dzieci. — 3. Teksty biblijne w Mszy św. z udziałem dzieci. — 4. Dokumenty katechetyczne. — 5. Zalecenia duszpasterskie w związku z „Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci”. — Zakończenie.

WSTĘP

W dniu 18 listopada 1976 roku opublikowano: Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski w związku z „Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci”¹. Sam tytuł dokumentu wskazuje na jego powiązanie z pismem Kongregacji Kultu Bożego z dnia 1 listopada 1973 roku². We wstępie do Dyrektorium umieszczono stwierdzenie: „zastrzega się Konferencjom Biskupów lub poszczególnym Biskupom dokonywanie pewnych adaptacji” oraz „Konferencje Biskupów przedstawią Stolicy Apostolskiej i za jej zgodą wprowadzą w życie adaptacje we Mszy św. z udziałem dzieci”. Zawiera się w tym uzasadnienie dokumentu Episkopatu Polski. Ponieważ samo opracowanie adaptacji wymagało czasu, a następnie należało je przedstawić do zatwierdzenia, stąd stosunkowo duża różnica czasowa w publikacji obu dokumentów.

Zagadnienie Mszy św. z udziałem dzieci jest sprawą złożoną. Wymaga bowiem uwzględnienia nie tylko problematyki liturgicznej, ale również pedagogicznej i katechetycznej. Obecne opracowanie jest próbą spojrzenia całościowego i dlatego oprócz wspomnianych już dokumentów obejmuje inne wskazania Nauczycielskiego Urzędu Kościoła zajmującego się udziałem dzieci w liturgii Eucharystii.

1. DYREKTORIUM O MSZACH ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI

W samym tekście dokumentu znajduje się wyjaśnienie, że powodem jego opracowania były prośby napływające z całego świata, postulujące

¹ *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 30(1977), 86—89.

² *Directorium de Missis cum pueris. Notitiae* 10(1974), 5—21; *Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci. RBL* 30(1977), 71—85.

przygotowanie „uzupełnienia” dla Wprowadzenia ogólnego do mszału rzymskiego. Dlatego też Dyrektorium, zatwierdzone przez Ojca św. stanowi kolejny krok na drodze odnowy liturgicznej. Wprawdzie odnosi się tylko do określonej grupy chrześcijan: „*dzieci ochrzczonych, które nie osiągnęły jeszcze pełni życia sakramentalnego*”, ale ma ogromne znaczenie dla całego Kościoła. Stwierdza to zresztą sam dokument, gdy mówi o „*szczególnej trosce, jaką Kościół otacza dzieci*” i o wysiłkach Kościoła, aby dzieci „*godnie i z radością uczestnicząc w sprawowaniu Eucharystii mogły wychodzić na spotkanie z Chrystusem i razem z Nim przychodzić do Ojca*”.

TREŚĆ DYREKTORIUM

Część wstępna (nn. 1—7) zwraca uwagę na sytuację życia religijnego dzieci w dzisiejszym świecie. Jest ta sytuacja o tyle trudna, iż okoliczności w jakich dzieci wzrastają, nie stanowią sprzyjającego klimatu do rozwoju duchowego i moralnego. W wielu wypadkach nawet rodzice nie troszczą się o wychowanie i wykształcenie chrześcijańskie dziecka. Stąd cała odpowiedzialność za przygotowanie do pełnego uczestnictwa w życiu religijnym, zwłaszcza sakramentalnym, spada na Kościół.

Rozdział pierwszy Dyrektorium (nn. 8—15) przedstawia podstawy teologiczne, na których opiera się wprowadzanie dzieci w treść Mszy św. Chodzi przede wszystkim o ukazanie miejsca liturgii w całości kształcie życia chrześcijańskiego. Liturgia pojęta jako realizowanie powszechnego kapłaństwa wszystkich ochrzczonych, już w Konstytucji „*Sacrosanctum Concilium*” została określona dwoma słowami: szczyt i źródło. Jest ona rzeczywistym źródłem, z którego wypływa cała moc Kościoła i szczytem, do którego zmierza cała jego działalność. Stąd wynika troska Kościoła, by każdy, kto przez chrzest zostaje wszczepiony w Mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, od najmłodszych lat czynnie uczestniczył w Jego życiu. Ponieważ zaś w całej działalności liturgicznej Kościoła najważniejsze miejsce zajmuje Eucharystia, dlatego i w przygotowaniu dzieci do pełni życia chrześcijańskiego szczególną uwagę należy zwracać na ich udział w Mszy św. Oczywiście, nie znaczy to, że Msza św. ma być jedynym przeżyciem liturgicznym dziecka. Wprost przeciwnie, należy ukazywać dzieciom całe bogactwo życia liturgicznego, aby tym mocniej podkreślić centralne miejsce Eucharystii.

Już w pierwszym rozdziale Dyrektorium mówi również o znaczeniu rodziny i całej wspólnoty parafialnej w religijnym wychowaniu dziecka. Dla lepszego zaakcentowania tego zagadnienia, cały drugi rozdział, jakkolwiek najkrótszy (nn. 16—19), w całości poświęcony jest udziałowi dzieci w liturgii wraz z dorosłymi. Organizowanie specjalnych Mszy św.

dla dzieci nie może wyeliminować całkowicie ich udziału w życiu religijnym rodziny i parafii. Dlatego Dyrektorium zachęca, aby w miarę możliwości, przynajmniej co pewien czas, dzieci brały udział w czynnościach liturgicznych wraz z rodzicami.

Cały trzeci rozdział (nn. 20—25) zawiera wskazania szczegółowe dotyczące Mszy św. dla dzieci. Główna myśl tego najobszerniejszego rozdziału, jak i całego dokumentu, idzie w kierunku przygotowania dzieci do pełnego udziału w życiu religijnym, zwłaszcza w Eucharystii. Nie chodzi tu więc o jakąś próbę przygotowania całkowicie różnych obrzędów Mszy św. odprawianej dla dzieci, lecz tylko o dostosowania tych obrzędów do mentalności dziecka i to w taki sposób, by stopniowo, ale systematycznie prowadziły do uczestniczenia w Mszy św. wraz z całą rodziną parafialną. Przy tym najbardziej liczy się faktyczne uczestniczenie. Dlatego Msza św. dla dzieci nie może przekształcić się w katechizację, ani tym bardziej, nie może zawierać żadnych cech infantylizmu. Elementy wyłącznie dydaktyczne należy ograniczać, a te, które są konieczne, nie mogą stać się nieustannym upominaniem, lecz mają ułatwiać zrozumienie Mszy św. i muszą prowadzić do prawdziwego uczestniczenia w niej. Jeżeli w Mszy św. z udziałem dzieci zakłada się możliwość obszerniejszych komentarzy i wyjaśnień, to w żadnym wypadku nie można pójść na dziecięcy sposób mówienia: chodzi o język zrozumiały, ale nie infantylny. Ważne jest, by dzieci miały przekonanie, iż traktuje się je zupełnie poważnie, jako pełnoprawnych chrześcijan uczestniczących w misterium Chrystusa.

WSKAZANIA SZCZEGÓŁOWE DYREKTORIUM

a) Miejsce Mszy św.

Zasadniczo Mszę św. dla dzieci należy odprawiać w kościele. Jeżeli jednak ze względów duszpasterskich byłoby to niewskazane, wówczas można wykorzystać również inne, nadające się do tego celu miejsce. I w jednym i w drugim wypadku dobrze byłoby zaangażować dzieci w uprzednie przygotowanie i udekorowanie wybranego miejsca i ołtarza. Dyrektorium w formie przykładu wymienia przynoszenie kwiatów przez dzieci, wykorzystanie sztuk plastycznych. Odpowiednie pokierowanie dziećmi może przyczynić się nie tylko do powstania przeświadczenia o potrzebie włączenia się i na przyszłość w troskę o dom Boży, ale i rozwinię właściwe wycucie piękna.

b) Czas Mszy św.

Wybieranie czasu Mszy św. dla dzieci musi na pierwszym miejscu uwzględnić możliwość uczestniczenia w niej całej grupy, o którą chodzi.

Nie wypada wyznaczać takiej pory dnia, w której dzieci dla Mszy św. musiałyby opuścić jakieś ważne obowiązki. Z drugiej jednak strony należy kształtować w dziecku przekonanie o ważności uczestniczenia w liturgii, aby życie religijne nie zostało zepchnięte na ostatnie miejsce w hierarchii innych zajęć, albo nawet na margines całokształtu życia. Dyrektorium zwraca też uwagę na sytuację, w której dzieci przychodzą codziennie do kościoła. Wówczas jest niewskazane codzienne odprawianie dla nich Mszy św. Korzystniej będzie wprowadzić większe zróżnicowanie przez odprawianie innych nabożeństw lub czynności liturgicznych.

c) Uczestnicy

Już we wstępnej części Dyrektorium wyjaśniono, że wszystkie wskazania odnoszą się do dzieci, „które mają być wprowadzone w pełnię inicjacji chrześcijańskiej przez sakramenty Eucharystii i Bierzmowanie oraz te, które niedawno przystąpiły do pierwszej Komunii świętej”. Na innym miejscu mówi się o dzieciach, „które nie weszły jeszcze w okres tzw. *pre-adolescencji*”. Ponadto Dyrektorium wspomina o wychowawcach, którzy towarzyszą dzieciom. Dlatego, pomijając niemowlęta, można przyjąć, iż nie określa się dolnej granicy wieku. Górną zaś granicę stanowi wiek około 11—12 roku życia. Dyrektorium zwraca również uwagę na fakt, że wszystkie zawarte w nim wskazania odnoszą się do dzieci, których rozwój psychiczny i fizyczny odbywa się prawidłowo. Niemniej jednak, z pewnymi koniecznymi zmianami, może się to wszystko odnosić również do dzieci opóźnionych w rozwoju. Jeżeli liczba dzieci jest zbyt wielka, wówczas bardzo trudno osiągnąć prawdziwe ich uczestniczenie w Mszy św. Dla uniknięcia trudności, o ile tylko jest to możliwe, należy podzielić dzieci na mniejsze grupy i odprawiać dla nich Mszę św. lub inne czynności liturgiczne w różnych dniach lub w różnych godzinach.

d) Sposób odprawiania Mszy św. dla dzieci

Dopuszczalne są pewne zmiany gestów czy tekstów w stosunku do obrzędów prezentowanych przez Wprowadzenie ogólne do mszału rzymskiego. Oczywiście chodzi o uprawnienia w tym względzie właściwych prawodawców, a nie o eksperymenty indywidualne. Dla przykładu: teksty liturgii słowa mogą być odpowiednio dobrane, w razie potrzeby można nawet wykorzystać tylko jedno czytanie, pod warunkiem że będzie to czytanie Ewangelii. W tym wypadku zamiast śpiewu międzylekcyjnego można zaśpiewać jakąś pieśń po homilii. Sama homilia może mieć charakter dialogu. Jeżeli celebrans ma trudności w nawiązaniu kontaktu z dziećmi, a nie ma innego księdza, któryby ją wygłosił, wówczas homilię może przygotować i wygłosić ktoś inny, np. uczący religii.

W odniesieniu do modlitwy eucharystycznej Dyrektorium stwierdza, iż

do chwili przygotowania i zatwierdzenia nowych tekstów³, należy wybierać zawsze jedną z czterech modlitw eucharystycznych umieszczonych w mszale. W czasie jej recytowania przez celebransa, osoby dorosłe przebywające z dziećmi powinny zatroszczyć się o zachowanie przez wszystkich pełnego skupienia. W związku z tym zawsze jest aktualna konieczność uprzedniego, bardzo dokładnego wyjaśnienia dzieciom tajemnicy rzeczywistej obecności Jezusa w Eucharystii oraz znaczenia Jego Ofiary i Ofiary Kościoła.

Po modlitwie eucharystycznej, zgodnie z ordo missae, zawsze następuje modlitwa Pańska, Łamanie Chleba i Komunia św. Łącznie ze wspólnotowym dziękczynieniem. To ostatnie może mieć różne formy, przystosowane do mentalności dzieci. W ramach obrzędów zakończenia, przed błogosławieństwem wskazane jest podsuniecie dzieciom praktycznych wniosków wynikających z faktu uczestniczenia w Mszy św. Forma błogosławieństwa i rozesłania może być odpowiednio przystosowana.

e) Spiew i muzyka

Dyrektorium uwzględnia znaczenie śpiewu i muzyki w życiu dziecka, zaleca takie wykorzystanie tego faktu w czasie Mszy św. przez właściwe dobranie muzyki (możliwość wykorzystania innych instrumentów poza organami) i śpiewów, by dzieci były prawdziwie zaangażowane w akcję liturgiczną. Zawsze jednak należy pamiętać o służebnej roli muzyki w stosunku do liturgii. Śpiew i muzyka mają być pomocą a nie celem, ani tym więcej przeszkodą we właściwym przeżywaniu tajemnicy Eucharystii. W niektórych wypadkach Dyrektorium dopuszcza możliwość posłużenia się nawet technicznymi urządzeniami fonicznymi (magnetofon, adapter). To samo odnosi się do technicznych urządzeń wizualnych (projektor, epidiaskop). Niezależnie od wielkiego znaczenia śpiewów, w czasie Mszy św. powinny być również chwile milczenia przeznaczone na osobisty kontakt z Bogiem. Nieodzowne jest jednak w tym celu odpowiednie przygotowanie dzieci, aby milczenie nie było czymś przypadkowym.

Podkreślając znaczenie *Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci*, liczni komentatorzy zwracają uwagę na analogię tego dokumentu w stosunku do *Instrukcji o Mszy św. dla małych grup* z dnia 15 maja 1969 roku. Warto dodać, że jeden i drugi dokument w równej mierze określają funkcję służebną takich akcji liturgicznych w odniesieniu do całokształtu życia religijnego rodziny parafialnej. W związku z tym zasługuje na uwagę fakt, iż nie chodzi tu o otwieranie drogi dla niepotrzebnych eksperymentów czy osobistych kaprysów organizatorów liturgii, lecz o ułatwienie współczesnemu człowiekowi w zależności od jego wieku i świadomości

³ Opracowane już teksty specjalnych modlitw eucharystycznych omówiono w drugim punkcie artykułu.

religijnej spotkania z Chrystusem, a przez to o kształtowanie życia chrześcijańskiego w duchu Ewangelii.

2. MODLITWY EUCHARYSTYCZNE DLA MSZY ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI

Przede wszystkim warto zwrócić uwagę na wyjątkowość tej publikacji. Kongregacja Kultu Bożego, która przygotowała dokument, opublikowała jedynie wprowadzenie i charakterystykę modlitw eucharystycznych⁴. Sam tekst modlitw był przekazywany jedynie Konferencjom Episkopatów krajowych i to na specjalną prośbę. Po przygotowaniu tekstu w języku narodowym, należało przedstawić go do zatwierdzenia przez Kongregację. Zatwierdzenie ma charakter jedynie „ad experimentum” i dotyczy tylko okresu trzech lat (do końca 1977 roku). Aby łatwiej zrozumieć wyjątkowość postępowania Kongregacji Kultu Bożego w sprawie modlitw eucharystycznych dla Mszy św. z udziałem dzieci, trzeba uwzględnić znaczenie modlitwy eucharystycznej dla całego życia liturgicznego oraz specyfikę zgromadzenia liturgicznego złożonego z dzieci.

a) Historia dokumentu

W dniu 27 kwietnia 1973 roku Kongregacja Kultu Bożego opublikowała list okólny na temat modlitwy eucharystycznej, skierowany do przewodniczących krajowych Konferencji Episkopatu⁵. Treść listu najdokładniej określają dwa śródtytuły komentarza umieszczonego w piśmie oficjalnym Kongregacji Kultu Bożego: „*Unitas servanda*” oraz „*Versus legitimam varietatem in unitate*”⁶. Uwzględniając znaczenie modlitwy eucharystycznej Stolica Apostolska zastrzega sobie wyłączność w podejmowaniu decyzji dotyczących ewentualnych adaptacji. Niemniej jednak istotny jest fakt, że zakłada się możliwość pewnych zmian. Więcej nawet, list ukazuje sposób postępowania w poszczególnych wypadkach.

Dalszy etap na drodze do przygotowania specjalnych modlitw eucharystycznych stanowiło przedstawione już wcześniej Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci, zwłaszcza zawarte w nim stwierdzenie: „*Na razie, dopóki Stolica Apostolska inaczej nie zarządzi (...) należy używać czterech modlitw eucharystycznych*”. Pozwalało to oczekiwać, iż modlitwy eucharystyczne dostosowane do mentalności dzieci, zostaną wkrótce przygotowane. W rzeczywistości, jak wynika z wprowadzenia do dokumentu na

⁴ *Preces Eucharisticae pro Missis cum pueris et de reconciliatione*. Notitiae 11 (1975), 4—12; Ks. Z. Wit, *Specjalne modlitwy eucharystyczne*. RBL 30(1977), 98—112.

⁵ *Litterae circulares ad Conferentiarum Episcopatum Praesides de precibus eucharisticis*. Notitiae 9(1973), 193—201.

⁶ *Commentarium*. Notitiae 9(1973), 202—208.

temat tych modlitw, prace przygotowawcze zostały podjęte jeszcze przed opublikowaniem Dyrektorium. Wreszcie 1 listopada 1974 roku, dokładnie po roku od ukazania się Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci, Kongregacja Kultu Bożego wydała pismo na temat trzech nowych modlitw eucharystycznych.

b) Charakterystyka modlitw eucharystycznych dla Mszy św. z udziałem dzieci.

Zasadnicze cechy nowych modlitw określa już sam tytuł zapowiadającego je pisma Kongregacji. Chodzi o modlitwę eucharystyczną, czyli najistotniejszy tekst recytowany w czasie Mszy św., chodzi równocześnie o przeznaczenie tej modlitwy dla specyficznego zgromadzenia liturgicznego: dla dzieci. Wszystkie dokumenty na temat Mszy św. z udziałem dzieci oraz wszyscy komentatorzy tych dokumentów zgodnie podkreślają, iż celem tej inicjatywy jest ułatwienie dzieciom pełnego uczestnictwa w liturgii Eucharystii, co z kolei ma służyć jako przygotowanie do bardziej świadomego przeżywania Ofiary Chrystusa i Kościoła na przyszłość w zgromadzeniu „dorosłych”. Chodzi więc o zachowanie podstawowych elementów, zarówno co do treści, jak i co do formy, kształtujących obrzędy Mszy św. W niektórych wypadkach można mówić nawet o szczególnie dokładnym respektowaniu założeń ogólnych. Dla przykładu, każda z trzech proponowanych modlitw posiada własną prefację. W ten sposób począwszy od dialogu wstępnego prefacji aż do doksologii końcowej modlitwa eucharystyczna ukazuje się jako zwarta całość. W tej całości, w niezwykle przejrzysty sposób, wyodrębniają się jej poszczególne części: prefacja z aklamacją „Święty”, epikleza z poprzedzającym ją wprowadzeniem, opowiadanie o ustanowieniu Eucharystii ze słowami konsekracji, anamneza, prośba o owocność Komunii św., modlitwy wstawiennicze, doksologia końcowa. W odniesieniu do treści, ten konsekwentnie ukazany schemat zawiera wszystkie podstawowe prawdy wiary zawarte w tajemnicy Eucharystii. Równocześnie treść modlitw wyraża fakt, że Msza św. jest Ofiarą Chrystusa i Kościoła, że jest Ofiarą dziękczynienia, że jest uobecnieniem Ofiary zbawczej i to uobecnieniem streszczającym w sobie całą historię zbawienia od początku objawienia aż do pełnej realizacji Królestwa Bożego.

Druga cecha nowych modlitw została określona specyfiką zgromadzenia liturgicznego, dla którego są one przeznaczone. Wszystkie prawdy, zawarte w treści modlitw, chociaż bez infantylizacji, zostały przedstawione przy użyciu sformułowań możliwie prostych i łatwo zrozumiałych. Ponadto, na uwagę zasługuje tendencja zmierzająca do jak najpełniejszego włączenia w akcję liturgiczną całego zgromadzenia. Widać to zarówno w podziale aklamacji „Święty”, jak i w dołączonych nowych aklamacjach. Nie bez znaczenia wreszcie jest uwaga prawodawcy dotycząca tłumacze-

nia modlitw na języki narodowe, które to tłumaczenie „*cum quadam libertate fieri potest*” oraz dotycząca tworzenia nowych aklamacji i części zmiennych stosowanych w poszczególnych okresach roku liturgicznego.

3. TEKSTY BIBLIJNE W MSZY ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI

Wszystkie niemal dokumenty Stolicy Apostolskiej w sprawie odnowy życia liturgicznego zgodnie potwierdzają możliwość dostosowania tekstów biblijnych w Mszy św. do aktualnych potrzeb zgromadzenia. Nic dziwnego przeto, że tę samą uwagę powtarza również Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci. W tym wypadku sprawa jest o tyle istotna, iż chodzi o adaptację tekstów do mentalności dziecka. Ten postulat nie jest czymś nowym. Specjaliści od pedagogiki i katechetyki zajmowali się wspomnianym zagadnieniem już od wielu lat. Również w liturgii dostrzeżono ten problem. Dowodem tego jest fakt, że jeszcze przed ostatecznym opracowaniem i zatwierdzeniem lekcjonarza⁷, ówczesna Rada do wprowadzenia w życie Konstytucji o Liturgii opublikowała „*lectionaria particularia*”⁸, a wśród nich wykaz czytań „*In Missis pro pueris et adolescentibus*”⁹ i „*In Missis pro pueris et adolescentibus in campis aestivalis (scouts)*”¹⁰. Wprawdzie publikacja miała tylko charakter informacyjny i następnie wymienione zestawy czytań (zwłaszcza pierwszy) zostały uwzględnione w oficjalnym *Ordo lectionum*, ale warto przypomnieć fakt, który, jak się wydaje, minął bez echa.

Dyrektorium z 1 listopada 1973 roku mówi dokładnie: „*Jeżeli wszystkie czytania wyznaczone na dany dzień, wydają się mało przystępne dla dzieci, wolno wybrać czytania, lub jedno czytanie albo z lekcjonarza mszalnego albo bezpośrednio z Biblii, uwzględniając przy tym okresy liturgiczne*” (n. 43). Stwarza to, zwłaszcza dla katechetów, ogromne możliwości właściwego doboru tekstów, a nawet układania ich w określone cykle tematyczne. Wspomniany zestaw czytań „*In Missis pro pueris et adolescentibus in campis aestivalis (scouts)*” może stanowić przykład takiego cyklu. Zawiera on teksty o następujących tematach: Przymierzenie: Joz 24. 14—18, 22—27; 1 Kor 1. 18—24; Mk 14. 66—72, Służba Boża: Rdz 12. 1—4; Hbr 11. 8—12; Łk 1. 26—38, Służba Kościołowi: Ez 37. 15—22; Ef 2. 11—22; J 17. 1—3, 6—11, 20—23, Służba Ojczyźnie: Iz 49. 1—6; Dz 17. 22—34; Łk 10. 1—9, Miłość bliźniego: Kpł 19. 1—2, 11, 16—19; Rz 12. 9—18; Łk 10. 30—38, Gotowość na wezwanie (*De responsionis alacritate*): 1 Sm 3. 1—10; Hbr 10. 5—7; Mt 21. 28—31, Czujność: Prz 8. 32—35; 1 Tes

⁷ *Ordo lectionum Missae*. Vaticano 1969.

Notitiae 4(1968), 41—88.

⁹ Notitiae 4(1968), 74—82.

¹⁰ Notitiae 4(1968), 83—88.

5. 4—8; Łk 12. 35—40, Służenie: Iz 49. 1—4; Rz 12. 9—18; Łk 22. 24—30, Powołanie i życie wodza: Wj 33. 12—16; 1 Tm 4. 6—13; J 13. 2—15, Ewangelia skierowana do młodzieży: Jr 35. 1—2, 5—11; Dz 16. 11—15; Mt 5. 1—12, Szczerłość: Prz 12. 17—22; Dz 5. 1—11; Mt 22. 15—22, Wielkoduszność: Iz 53. 10—13; 2 Kor 9. 6—11; Mt 20. 20—28, Przyjaźń: 1 Sm 18. 1—4; Rt 1. 15—17; J 15. 12—17, Gościnność: Rdz 18. 1—8; Ap 3. 20—21; Łk 7. 44—50, Posłuszeństwo: Za 7. 8—12; 1 J 2. 3—6; Łk 6. 46—49, Radość: Iz 61. 10—11; Ap 21. 2—4; Łk 1. 46—55, Ubóstwo: Prz 30. 5—9; Dz 4. 32—35; Mk 10. 17—27, Prostota: Mdr 1. 1—6; 2 Kor 1. 12—14; Łk 11. 34—36, Wezwanie (De itinere): Pwt 8. 2—9; 1 P 2. 21—25; Łk 9. 51—52, Namiot (De tabernaculo): Lb 2. 1—2, 32—34; 1 P 2. 4—7a; J 1. 1—4, 9—14, Objawienie Boga w stworzeniach: Syr 42. 15—17, 23—25; Rz 1. 18—23; Mt 6. 23—33, Człowiek i świat w historii zbawienia: Rdz 2. 4—7, 15—24; Rz 8. 18—23; J 16. 20—22.

Tematyka czytań, jak również tytuł całego zestawu wskazują na jego przeznaczenie raczej dla dzieci starszych i młodzieży. Niemniej jednak można posłużyć się wymienionymi tekstami i w Mszach św. z udziałem dzieci młodszych. Oczywiście w tym wypadku należy uwzględnić możliwość wybierania mniejszej ilości czytań, nawet jednego tylko, byleby była to Ewangelia. Przede wszystkim zaś chodzi o zalecenie Dyrektorium, „aby poszczególne Konferencje Biskupów postarały się o ułożenie lekcjonarza do Mszy św. z udziałem dzieci”. W tym wypadku przedstawiony zestaw stanowi wzór, na którym można się oprzeć i to zarówno przy doborze tekstów, jak też przy określaniu ogólnej tematyki czytań.

4. DOKUMENTY KATECHETYCZNE

Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski w związku z „*Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci*” mocno podkreślają ścisłą łączność wprowadzania w liturgię Mszy św. „z całokształtem wychowania, wdrażania do obowiązków ogólnoludzkich i chrześcijańskich”. Dlatego też mówiąc o Mszach św. z udziałem dzieci, nie można pominąć całości działalności katechetycznej. Ogólna instrukcja katechetyczna¹¹ mówi na ten temat: „*katecheza winna stać się pomocą do czynnego, świadomego i dostojnego uczestniczenia w liturgii Kościoła*” (n. 25). Omawiając zaś poszczególne zagadnienia doktryny Kościoła, mocno akcentuje problematykę sakramentów, a Eucharystię określa jako „*centrum całego życia sakramentalnego*” (nn. 55—58).

To, co Instrukcja przedstawia w sposób bardzo ogólny, stało się pod-

¹¹ *Directorium Catechisticum Generale*. AAS 64(1972), 97—176; MDG 16(1972), 163—224.

stawą opracowania programu katechizacji: ramowego¹² i szczegółowego¹³. Pierwszy cykl programu, obejmujący klasy I—IV, a więc dzieci, do których odnoszą się wszystkie dokumenty o Mszach św. z udziałem dzieci, nosi nazwę cyklu eucharystycznego. Z szczegółowego rozłożenia materiału wynika, że chodzi w tym okresie przede wszystkim o przygotowanie do pierwszej Komunii św. Niemniej jednak godny podkreślenia jest cel stawiany w tym okresie przed katechizacją: „przygotowanie do pełnego uczestniczenia w Mszy św.” oraz „szczególne pogłębienie uczestnictwa w Eucharystii”. Do osiągnięcia tak sformułowanego celu prowadzą zarówno lekcje religii w ścisłym tego słowa znaczeniu, jak też zajęcia o charakterze bardziej praktycznym. W pierwszym wypadku można przykładowo wymienić tematy katechez: Jezus w Mszy św. ofiaruje się za nas pod postaciami Chleba i Wina; Msza św. jest pamiątką Śmierci i Zmartwychwstania Pana Jezusa; Jezus w Mszy św. uczy nas swoim słowem i karmi swoim Ciałem; Jezus jednoczy nas (kl. I); cały cykl ostatniego okresu nauczania w klasie II: 14 katechez na temat Eucharystii; w klasach III i IV: integralne łączenie materiału biblijnego (Stary i Nowy Testament) z nauką o Mszy św., w której Chrystus karmi swoim słowem i Ciałem. Zajęcia praktyczne w tym okresie przewidują wprowadzanie w modlitwę prywatną i przede wszystkim wspólnotową, nawiedzenia Najśw. Sakramentu, nabożeństwa słowa Bożego i wreszcie uczestniczenie w Mszy św.

Jeszcze bardziej szczegółowo omawia się problematykę uczestniczenia dzieci w Eucharystii w różnych dokumentach Kościołów lokalnych. Dla przykładu dokumenty II Synodu Gdańskiego¹⁴ zalecają, aby już w okresie tzw. katechizacji domowej rodzice wprowadzali dziecko do kościoła i wyjaśniali mu znaczenie tabernakulum oraz obecności w nim Pana Jezusa. Następnie w czasie katechizacji przedszkolnej należy wykorzystać każdą okazję „w sposób odpowiadający umysłowości, zwłaszcza zaś wyobraźni dziecięcej” w celu pogłębienia przeżycia religijnego i wiązania go z Chrystusem Eucharystycznym. Wreszcie okres pierwszych lat katechizacji szkolnej obejmuje oprócz samego nauczania, adorację Najśw. Sakramentu i nne nabożeństwa. W odniesieniu do tego okresu Statuty II Synodu Gdańskiego podkreślają: „należy dzieci wprowadzić w umiejętność czynnego, świadomego i pełnego uczestniczenia w Mszy św.”

Wydaje się, że te zjawiska przygotowania dzieci do uczestniczenia w liturgii Eucharystii w pewnym sensie wyprzedzają nawet oficjalne dokumenty Kościoła: praktyka przygotowuje drogę dla teorii. Jak w całej

¹² Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (I—VIII). MDG 15(1971), 562—573.

¹³ Szczegółowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej. MDG 15 (1971), 588—610.

¹⁴ Statuty II Synodu Gdańskiego, Gdańsk-Oliwa 1976.

historii Kościoła, tak i w tym wypadku sprawdza się zdanie: *lex orandi legem statuat credendi*.

5. ZALECENIA DUSZPASTERSKIE EPISKOPATU POLSKI W ZWIĄZKU Z „DYREKTORIUM O MSZACH ŚW. Z UDZIAŁEM DZIECI”.

O ile dotychczas omawiane dokumenty miały charakter z natury swej, bardzo ogólny i wiele miejsca poświęcały zagadnieniom teologicznym, o tyle Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski koncentrują swą uwagę na kwestiach praktycznych. Z całości dokumentu wynika, że jego punktem centralnym jest troska o uczestniczenie dzieci w Mszy św. niedzielnej i świątecznej. Cała bowiem działalność Kościoła zmierza ku temu, aby ośrodkiem życia chrześcijanina stał się udział w liturgii, zwłaszcza w liturgii Eucharystii, która jest uobecnieniem misterium paschalnego Chrystusa. Temu udziałowi podporządkowane jest wychowanie w rodzinie, przygotowanie katechetyczne, specjalne nabożeństwa słowa Bożego, kształtowanie zwyczajów związanych z rokiem liturgicznym oraz sprawowanie liturgii Mszy św. w dni powszednie dla mniejszych grup. Tym elementom poświęcone są poszczególne punkty Zaleceń duszpasterskich Episkopatu Polski. Bardzo istotnym wydaje się być zwłaszcza ostatni z nich. Wyraźny oddźwięk znalazło to już w dokumentach Stolicy Apostolskiej. Komentatorzy tych dokumentów zastanawiają się nawet, czy wykorzystanie specjalnych modlitw eucharystycznych odnosi się również do Mszy św. niedzielnej, czy tylko do odprawianej w dni powszednie. Na szczególną uwagę w *Zaleceniach duszpasterskich* zasługuje jeszcze stwierdzenie, iż Msze św. z udziałem dzieci stanowią tylko etap w całokształcie formacji do udziału w liturgii Eucharystii dla dorosłych. Wynika stąd oczywisty wniosek, zawarty również w innych dokumentach, iż wszelkie adaptacje są tylko środkiem, a nie celem działalności duszpasterskiej.

Ostatni punkt *Zaleceń* zawiera wyraźne normy Episkopatu Polski co do stosowania adaptacji. Podanie tych norm ma swoje uzasadnienie w *Dyrektorium Kongregacji Kultu Bożego*, które mocno akcentuje uprawnienia Konferencji Biskupów w dziedzinie prawodawstwa liturgicznego. W niektórych wypadkach *Dyrektorium* wprost pozostawia praktyczne rozwiązania decyzjom Konferencji. Spośród norm przedstawionych przez *Zalecenia* warto wymienić:

- a) Do chwili opracowania tekstów przez odpowiednie komisje, nie należy zmieniać obrzędów wstępnych Mszy św.
- b) Teksty modlitw mszalnych (modlitwa dnia, nad darami i po Komunii), jeżeli ulegają zmianom, muszą być przygotowane na piśmie. W tym wypadku *Zalecenia* nie powtarzają uściśleń zamieszczonych już w *Dyrektorio-*

rium. Należy jednak przyjąć, że uściślenia te pozostają aktualne. Chodzi o zachowanie celu i istoty tych modlitw, uwzględnienia przy ich kompozycji okresu roku liturgicznego i charakteru uroczystości, unikanie umieszczania w ich treści pouczeń moralnych oraz zbyt dziecinnego sposobu mówienia.

c) Wykorzystanie nowych pieśni dotyczy tylko tych, które zostały zatwierdzone do użytku liturgicznego przez Konferencję Episkopatu albo przez miejscowego Ordynariusza. Nie powinno to jednak prowadzić do zaniedbania śpiewów tradycyjnych.

d) Nie wolno stosować muzyki odtwarzanej mechanicznie. Jeżeli Dyrektorium dopuszczało taką możliwość, to jednak dodano tam: „*przy zachowaniu należytej rozwagi i wyjątkowej ostrożności*” oraz „*należy kierować się w tym względzie zasadami ustalonymi przez Konferencję Episkopatu*”.

ZAKOŃCZENIE

Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci rozpoczyna się stwierdzeniem: „*Kościół ma obowiązek otaczać szczególną opieką dzieci ochrzczone, które mają być wprowadzone w pełnię inicjacji chrześcijańskiej przez sakramenty Eucharystii i Bierzmowania oraz te, które niedawno przystąpiły do pierwszej Komunii świętej*”. Świadomość tego zobowiązania nie jest czymś nowym. Jeżeli w ostatnim okresie Kościół przejawia większą troskę w tym względzie, to z jednej strony chodzi o warunki życia współczesnego, które „*nie wywierają korzystnego wpływu na duchowy rozwój dziecka*”, a z drugiej strony widać w tym dążenie do bardziej świadomego i odpowiedzialnego przeżywania wartości religijnych przez wszystkich chrześcijan. Te powody określają motywację przedstawionych dokumentów, ale równocześnie pozwalają zobaczyć zawarte w nich wskazania we właściwej perspektywie. Wielu przejawom odnowy liturgicznej zarzuca się wprowadzanie zmian dla samych zmian. Zarzuty takie albo odnoszą się do nieprzemyślanych eksperymentów i wtedy trudno im odmówić słuszności, albo wynikają ze zbyt powierzchownego spojrzenia na sam problem odnowy. W tym drugim wypadku, zarzuty chociaż nieuzasadnione, nie wynikają ze złej woli ludzi stawiających je, lecz świadczą o nieprzygotowaniu na przyjęcie odnowy. Wynika stąd konieczność całościowego działania duszpasterskiego: pogłębianie świadomości religijnej i zrozumienia liturgii, która z natury swej jest znakiem i znakami się posługuje. Odnosi się to również, a może przede wszystkim, do całości kształtu zagadnień związanych z uczestnictwem dziecka w liturgii Eucharystii i z przygotowaniem go do „dorosłego” na przyszłość przeżywania Ofiary Chrystusa i Kościoła jako własnej Ofiary.

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Artikel bespricht der Autor die Anfügung des "Direktoriums über die heilige Messe unter Beteiligung der Kinder" an den polnischen Verhältnissen, gemäss seelsorgischer Instruktion des polnischen Episkopates.